

I

El segle havia començat amb guerres i epidèmies, amb fogueres resplendents que esgarraven les nits de la Ribera mentre les viudes negres ploraven els seus morts amb llàgrimes de dol i d'impotència. Després vingueren riuades violentes que desfeien en hores el treball de mil dies i, un mes d'agost que havia de passar a la història, quan ja semblava que tants sacrificis humans havien aplacat la fúria del riu Xúquer, el vell devastador es negà a concedir el preciós regal de l'aigua. Les terres agonitzaven i els homes de Sueca i de Cullera s'enfrontaven una vegada més, en un altre episodi d'aquella llarga lluita contra la misèria.

Les diferències havien començat uns dies abans, perquè els veïns dels dos pobles es consideraven propietaris del riu i tots creien tenir més dret que els seus rivals a gaudir dels beneficis d'aquell déu inclement i capriciós. Després d'algunes escaramusses sense importància i de moltes reunions, els regidors dels dos pobles decidiren demanar la intervenció d'alguna autoritat superior i un regidor poeta redactà un llarg informe per al governador, en el qual li explicava que, si Déu no ho impedia, les reaccions irades dels jornalers i les amenaces dels llauradors rics convertirien el Xúquer en un riu de sang.

El dia 7 d'agost, de bon matí, el batle de Sueca havia anat a València per entrevistar-se amb el governador; però així que va arribar, sense haver pronunciat una paraula, va ser destituït i empresonat. Més tard, i abans de declarar a propòsit de les revoltes que ell i els seus còmplices havien propiciat, el batle va ser informat que, a les sis de la matinada, quatre companyies del regiment d'Astúries, amb més de vint cavalls, havien eixit de les seues casernes per dirigir-se a Sueca, on havien d'imposar la pau al preu que fóra.

Cap a les tres de la vesprada, els primers soldats del regiment començaren a prendre posicions davant d'unes muralles impassibles. L'excel·lentíssim senyor Mariano de la Escosura, secretari personal del governador, comandava el batalló. Encara que les portes de la vila havien estat obertes des del primer moment, el comandant creia que els rebels dissimulaven i que només esperaven una ocasió propícia per demostrar la seua hostilitat i atacar les tropes a traïció. Per això, els soldats formaven en ordre de batalla, mentre els oficials urgien plans estrambòtics i prenien totes les precaucions, abans d'aventurar-se dins del cau enemic.

Per fi, a tres quarts de nou de la nit, amb cada oficial ben cobert per quinze o vint soldats, la tropa entrà a la vila pel carrer de València, disposada a fer complir les ordres del governador.

En veure que el valor demostrat pels soldats havia fet desistir dels seus propòsits violents la multitud congregada a la plaça, el senyor secretari, amb patilles amples, ulls grisos i fondos i pereta retallada, començà a fer bon ús del dret de conquesta. Com que el batle de la vila era presoner del governador, el senyor Mariano va buscar entre els suecans un home del seu gust i el va posar al capdavant del consistori. Les cròniques recorden que, borrratxo d'honors i amb set d'història, li va venir al cap de nomenar per al càrrec el seu cavall, amb el convenciment que ho faria millor que qualsevol d'aquells pobres desgraciats. Però abandonà la idea perquè considerava que el poder se li'n pujaria al cap i, després, li resultaria difícil fer-lo galopar durant les llargues marxes que aquells temps d'anarquia l'obligaven a emprendre.

Després d'haver signat les primeres disposicions, el senyor secretari va eixir al balcó de l'ajuntament i, amb veu de canó, va donar a conèixer la seua voluntat als qui, avorrits, esperaven en la plaça, fent temps per a anar a sopar.

—Tots a casa! —va cridar—. Ara ja no teniu res a fer ací i els meus soldats comencen a posar-se nerviosos. Demà de bon matí vull que us presenteu en aquesta plaça, amb totes les armes blanques

i de foc que teniu a casa. I que ningú no gose d'amagar-se'n cap!
A partir de les set, els meus soldats faran un escorcoll minucios per les cases dels sospitosos, que sou tots!

Mentre la veu del comandant rebotava contra les parets de l'església de Sant Pere i feia tremolar les flames dels fanals, acabades d'encendre, alguns malcontents s'afanyaven a fer córrer la flama més subtil de la revolta i, a poc a poc, una ona somorta de murmuris va començar a somoure la multitud. Alguns suecans havien obert els ulls i es consideraven ofesos perquè no els agradava tenir un cavall per batle, tot i que algú va dir que es contaven meravelles d'aquell animal, anomenat *Incitator*, com el d'un vell cèsar.

Des del seu observatori enlairat, el senyor secretari del governador havia començat a posar-se nerviós i, una vegada més, la seua veu tronà amb la força d'un volcà, per damunt dels caps dels suecans.

—Tots a casa! —repetia—. Ací no hi ha res a fer!

Alguns xiquets, sense entendre res o perquè ho entenien massa, ploraven i les mares els estrenyien contra els pits amorosos. Els pantalons rojos dels soldats inquietaven les vaques que tornaven a casa pel camí de la dula i un gos amb sarna pagava les culpes dels humans i udolava de dolor pel puntelló que algú hauria volgut pegar al cul del secretari. Una velleta que eixia de missa i no podia travessar la plaça, ocupada pels soldats, havia començat a resar el rosari, que li tremolava entre les mans eixutes i arrugades.

El senyor secretari, ofegat per la calor i per la vehemència de les pròpies paraules, interrompia de tant en tant el discurs i agafava aire, mentre es passava una mà pel front suat. I, aprofitant una d'aquelles ocasions, quan el silenci era més espés que la calor humida de la nit, una mala bèstia, amb els ànims excitats pels comentaris, cridà l'ofensa esperada, arrecerat entre la multitud que li donava forces:

—Fora la tropa!

Des del balcó, s'havia sentit clarament aquell crit d'enemistat i, des de tots els racons de la plaça, la gent va poder veure com una flama pujava a la cara del senyor secretari.

Un home vell recriminà el borratxo que havia ofès, amb aquell crit hostil, l'honor massa irritable dels militars; però va arribar tard. L'ofensa havia estat consumada i la paraula temuda esgarrà en mil trossets el silenci pesant d'aquella nit d'agost que es vestia de dol.

–Foc! –crià el comandant–. Foc sense treva!

Un llampec engegador va il·luminar la plaça i des de tots els punts cardinals, els soldats de sa gloriosa majestat dispararen, a cinc metres de distància, contra aquell mur de carn, de por i d'innocència.

Corrien desesperats els vells que no podien moure's feia un instant; els pares, fugint sense mirar, esclafaven les manetes dels seus fills, que havien caigut a terra i ploraven, morts de por. Algú va descobrir, horroritzat, dues espurnes dalt del campanar. Fugint dels trets que sentien a l'esquena, els suecans oferien els seus pits als fusells que tenien al davant. La velleta plorava perquè, de la mà resseca, li havia caigut el rosari de fusta d'olivera, record de la mare i de la iaia, i es deixava portar mansament per la gent, on Déu volguera. Ja fora de la plaça, una dona prenyada que havia volgut fugir més de pressa que els altres va caure a terra i, al cap de dues setmanes, va malparir un monstre, fill del foc i la por.

Encara hi va haver una segona càrrega, que ressonà inútilment perquè la plaça era buida. Hi quedà una olor acre i esparsa, de por irracional, i cinc morts. El gos amb sarna deixava escapar la vida per una ferida molt lletja i embrutava de sang de gos malalt les parets sagrades de l'església de Sant Pere. Era una sang de gos negra i espessa, que desencadenà una llegenda amarga.

II

Impassibles, els primers rajos de sol d'un nou matí començaven a tintar d'or les espigues incipients i els carrers de Sueca anaven omplint-se de gent matinera. Passaven carros plens d'homes armats amb grans corbells de birbar i algunes famílies, per oblidar-ho tot o per donar gràcies al seu déu particular, havien torçut els colls d'un parell d'ànecs i se n'anaven al Mareny, a fer una paella.

La mala notícia de la mort, la nit passada, de quatre homes i un xiquet a mans de la tropa era ja coneguda per la població i mentre els soldats abandonaven la vila, bruts de sang i plens de vergonya, anaven passant de boca en boca els noms dels ferits més greus.

Dues dones de dol caminaven juntes i mirant a terra cap a la paret del cementeri, que feia olor de xiprers. En veure els cinc morts coberts amb unes mantes brutes de sang resseca, una certesa terrible esgarrà el cor d'Irene, que encara cultivava una última esperança. I quan el soterrador va destapar la cara de Joan, desfigurada pels cops i per la por, va notar que el món s'enfonsava sota els seus peus. Una fletxa de foc li va travessar el ventre, als seus ulls i a la seua ànima es va fer la nit més fosca i en caure a terra, encara va tenir temps per a pensar que estava condemnada a parir el fill d'un mort.

Ajudada per les germanes, Irene s'hagué d'afanyar molt per aconseguir el permís dels capellans, que no sabien de ciència certa si aquells homes havien mort en gràcia de Déu o en pecat; però com que totes les forces vives de la vila s'havien indignat per l'acció del governador, Joan va ser soterrat en terra beneïda, com qualsevol cristià. I els pocs estalvis de la dona se n'anaren en misses i en coses de difunts.

Aquell any, a Sueca, la sega de l'arròs arribava de dol. De dol semblaven vestir-se les espigues, cremades per la calor sufocant d'aquell mig segle. De dol vestien els oncles que, a poc a poc, anaven arribant a la vila des de tots els indrets de la misèria. De dol la immensa raça dels humils que sofrien. De dol la llibertat, la pau i l'esperança. I de dol vestien també Irene i els seus fills, perquè a casa ja no hi havia un home que guanyara el jornal.

La criatura que venia de camí no tindria ni llet als pits abundosos de la mare, que anava quedant-se eixuta de sofrir i plorar. Les germanes s'havien sentit obligades a ajudar-la tant com podien, però eren també pobres i havien de mantenir les seues famílies, de manera que Irene només guanyava uns cèntims rentant la roba d'algunes senyores riques i una miqueta delicades. Un dia, va guanyar cinc duros per haver denunciat un lladre fugit de la justícia i uns mesos després de la mort de Joan, per Tots Sants, va rebre una misèria, en canvi de la vida del seu home. Però abans de Nadal, Irene, els seus cinc fills vius i el que venia ja havien fet volar els pocs estalvis que havia reunit la família i a més, com que anava acostant-se Sant Esteve, necessitava els diners per a pagar, com cada mig any, el lloguer de la casa on vivien.

L'amo d'aquella casa, com de tantes cases més, escampades arreu de la vila i pels pobles dels voltants, era el senyor Esteve Lliberós, descendent d'una família noble que s'havia instal·lat a Sueca a les acaballes del segle XVIII, quan la seda començava a fallar i calia substituir les moreres per algun altre cultiu de més profit. Passats els anys i les generacions, el senyor Lliberós havia esdevingut un home influent i ric, respectat i honorable, que ara tenia en les seues mans, no sols el futur d'Irene i de la seua família, sinó també el de molta altra gent de la vila i de fora.

El dia del mig any, quan el procurador del senyor Lliberós va anar a casa d'Irene amb la intenció de cobrar l'arrendament, la viuda li va pregar de mil maneres que, per l'amor de Déu, deixara passar uns dies, que ella buscara on fóra els diners que necessi-

tava, que el seu marit no havia deixat a deure mai ni un cèntim i ella faria igual, que li ho jurava per la criatura que duia dins les entranyes... Però el llogat del senyor Lliberós no tenia poder per a fer o desfer res i només va saber dir-li que aquell tracte no era cosa seua, que ja se'n feia càrrec i que hauria de parlar personalment amb l'amo de la casa.

Desesperada, Irene va perdre la vergonya, va oblidar el seu estat i se li va oferir en cos i ànima perquè l'honra era una cosa i la fam, una altra. Amb la veu tremolosa, de nervis i de por, li prometia una borratxera de plaers sexuals si li deixava una miqueta més de temps per a pagar el deute i, ja fora de si, en veure que el llogat no reaccionava, es descordà la brusa i li va mostrar els pits, blancs com colomes.

El pobre home, que no se n'havia vistes mai de més grosses, no ho va poder suportar: notava com li brunzien les orelles i com les cames estaven a punt de fer-li figa. Tot allò li va fer molta por i, desconcertat, li va pregar que es tapara, per l'amor de Déu, es girà, per no veure-la, i se'n va anar de seguida, repetint que ja se'n feia càrrec i que comprenia que les paraules d'Irene no eren sinceres, sinó només una mostra de l'amor que sentia pels seus fills.